

ВИСНОВОК

Комітету Верховної Ради України
з питань правової політики

щодо проекту Закону про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про судовий збір» щодо удосконалення правових засад діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (реєстр. № 13249 від 01 травня 2025 року)

За дорученням Голови Верховної Ради України від 01 травня 2025 року Комітет з питань правової політики розглянув на своєму засіданні проект Закону про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про судовий збір» щодо удосконалення правових засад діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (реєстр. № 13249 від 01 травня 2025 року), поданий народним депутатом України Стефанчуком Р.О. та іншими народними депутатами України (далі – Законопроект).

Згідно з пояснювальною запискою до Законопроекту його метою є забезпечення належного здійснення парламентського контролю за додержанням процесуальних прав громадян, а також усунення обмежень у реалізації Уповноваженим права звертатися до суду заради захисту осіб, які неспроможні самотійно захистити свої права через фізичний стан, вік або обмежену дієздатність.

Для досягнення зазначеної мети авторами Законопроекту пропонується внести зміни до статті 7 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) та статті 5 Закону України «Про судовий збір», якими надати право Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) або його представнику бути присутнім на закритих судових засіданнях, а також звільнити Уповноваженого від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях.

Зазначений законопроект пов'язаний із проектом Закону про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (реєстр. № 13181), який 26 травня 2026 року прийнято парламентом за основу із доопрацюванням положень відповідно до частини 1 статті 116 Регламенту Верховної Ради України та наразі готується до другого читання у Комітеті з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин.

Розглядаючи Законопроект, Комітет з питань правової політики виходить з такого.

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. При

прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (стаття 1, частини перша-друга статті 8, частина третя статті 22 Основного Закону України).

Частиною другою статті 3, частиною першою статті 55, частиною першою статті 124 Конституції України передбачено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом; правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Право особи на доступ до правосуддя також закріплено статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Окремо частиною третьою статті 55 Основного Закону України передбачено право кожного звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина (стаття 101 Конституції України).

Стаття 7 ЦПК України встановлює принцип гласності судового процесу: розгляд справ у судах проводиться усно і відкрито, будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Разом з тим, цією ж статтею передбачені випадки, коли розгляд справи проводиться у закритому судовому засіданні: коли відкритий судовий розгляд може мати наслідком розголошення таємної чи іншої інформації, що охороняється законом, або за клопотанням учасників справи з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя учасників справи або відомостей, що принижують їхню честь і гідність, а також в інших випадках, установлених законом. Під час закритого розгляду справи можуть бути присутні лише учасники справи, а в разі необхідності - свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі. Законопроектом пропонується додати до цих осіб Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або його представника.

Крім того, Законопроектом пропонується додати до переліку осіб, які звільняються від сплати судового збору, Уповноваженого при зверненні до суду з метою захисту прав і свобод осіб, які неспроможні самотійно захистити свої права і свободи через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України висловило низку зауважень до Законопроекту, зокрема щодо необхідності уточнення, в яких саме випадках Уповноважений або його представник беруть участь у закритому судовому засіданні та їх функції при цьому, а також необхідності розкриття поняття «особи, які неспроможні самотійно захистити свої права і свободи через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність».

Дослідницька служба Верховної Ради України у своєму висновку підтримала прийняття Законопроекту, проте звернула увагу на відсутність фінансово-економічного обґрунтування.

Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу у своєму висновку зазначив, що Законопроект не суперечить міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері євроінтеграції, однак потребує доопрацювання з метою дотримання принципу правової визначеності.

Комітет з питань бюджету дійшов висновку, що Законопроект матиме вплив на показники бюджету (може призвести до зменшення доходів спеціального фонду державного бюджету від судового збору та відповідно може потребувати додаткових видатків загального фонду державного бюджету на функціонування органів судової влади), а також звернув увагу на те, що у разі прийняття відповідного закону він має вводитися в дію відповідно до норм частини третьої статті 27 Бюджетного кодексу України.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Верховний Суд підтримують прийняття Законопроекту.

Державна судова адміністрація України, підтримуючи мету Законопроекту щодо забезпечення належного здійснення парламентського контролю за додержанням процесуальних прав громадян, зазначає, що звільнення Уповноваженого від сплати судового збору матиме наслідок у вигляді недоотримання коштів Державного бюджету України, що може вплинути на фінансове забезпечення судової системи, оскільки відповідно до частини третьої статті 9 Закону України «Про судовий збір» кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади, а також на забезпечення архітектурної доступності приміщень судів, доступності інформації, що розміщується в суді, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Рада суддів України підтримує прийняття Законопроекту та водночас наголошує на важливості дотримання принципів незалежності судової влади, зокрема, у питаннях таємності судових засідань і порядку звільнення від сплати судового збору.

Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст) вважає недоцільним внесення змін до статті 7 ЦПК України з огляду на те, що частиною другою статті 56 ЦПК України передбачено, що з метою захисту прав і свобод людини і громадянина у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може особисто або через свого представника звертатися до суду з позовом (заявою), брати участь у розгляді справ за його позовними заявами (заявами), а також на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами (заявами) інших осіб, подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, у тому числі у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) іншої особи, в зв'язку з чим Уповноважений відповідно може користуватися процесуальними правами та обов'язками сторони, включно з правом брати участь у судових засіданнях (в тому числі закритих).

Стосовно доповнення новим пунктом 29 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір», Мін'юст звертає увагу на прийнятий Верховною

Радою України Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року № 3153-IX, яким частину першу статті 5 Закону України «Про судовий збір» доповнено пунктами 29 і 30. Цей Закон набирає чинності через один рік з дня його опублікування, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX (крім деяких положень).

З приводу звільнення Уповноваженого від сплати судового збору, Мін'юст зазначає, що кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади, а також на забезпечення архітектурної доступності приміщень судів, доступності інформації, що розміщується в суді, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, а достатнє надходження коштів судового збору є необхідною умовою для забезпечення належного функціонування судів та здійснення правосуддя.

Міністерство фінансів України у своєму висновку зазначило, що реалізація положень акта може призвести до зменшення надходжень до спеціального фонду Державного бюджету України, в зв'язку з чим не підтримує прийняття Законопроекту в частині встановлення пільг щодо сплати судового збору.

Офіс підтримки адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (*acquis* ЄС) зазначає, що у Законопроекті наявні положення, які стосуються міжнародно-правих зобов'язань України у сфері європейської інтеграції та права ЄС.

Пунктами 1, 14 частини першої статті 92 Конституції України передбачено, що виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; судочинство.

Прийняття законів належить до повноважень Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85 Основного Закону України).

Врахувавши вищевикладене та обговоривши Законопроект, відповідно до статей 93, 111, 114 Регламенту Верховної Ради України Комітет з питань правової політики вирішив:

1. Рекомендувати Верховній Раді України включити до порядку денного шістнадцятій сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання проект Закону про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про судовий збір» щодо удосконалення правових засад діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (реєстр. № 13249 від 01 травня 2025 року), поданий народним депутатом України Стефанчуком Р.О. та іншими народними депутатами України, і за результатами розгляду в першому читанні прийняти його за основу.

2. Доповідачем від Комітету з цього питання під час розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України визначити _____